

Onderkenning rol Sranangtongo Surinaamse Maatschappij

Renata de Bies

Faculteit der Humaniora, Anton de Kom Universiteit, Leysweg, Paramaribo, Suriname,

Samenvatting

Het sociale leven in Suriname wordt gedomineerd door het Surinaams-Nederlands en het Sranantongo. Deze stelling wordt ten dele onderkent, want slechts weinige mensen twijfelen aan het belang van het Nederlands voor Suriname, de rol die het Nederlands vervult in de Surinaam-se samenleving. Hetzelfde kan niet zondermeer gesteld worden over het Sranantongo. De rol van het Sranantongo, de lingua franca van Suriname, wordt veelal niet onderkent, en het schijnt alsof men het niet beseft dat men blij geeft van ambivalente gevoelens te koesteren jegens deze taal. Aan de ene kant gebruikt men de taal in situaties waarin men zeer ontspannen is, maar aan de andere kant acht men de taal vaak niet "goed" genoeg om bepaalde functies te vervullen, om zich ermee uit te drukken in serieuze situaties. Aan de hand van drie stellingen tracht dit artikel te bespreken, en aan te geven: de rol die het Sranantongo speelt in de Surinaamse maatschappij; de ambivalente houding jegens het deze taal, en de ondergeschikte positie ten opzichte van het Surinaams-Nederlands, die men die men het Sranantongo toekent; en dat het Sranantongo bewust of onbewust, de rol van scheldtaal toebedeeld krijgt.

Trefwoorden: Rol Sranantongo Surinaamse maatschappij

Inleiding

“Mi no man piki yu now. Te yu yere a telefon bari so peep, trowe yu boskupu kon.” Dit is het bericht dat degene die belt op mijn cel hoort als ik niet in staat ben op te nemen. Bijna iedereen die het hoort lacht erom. Lachen ze omdat ze het grappig vinden, of omdat ze niet gewend zijn een antwoordapparaat in het Sranantongo te horen. Vast staat dat als het bericht in het yankee Engels of Nederlands was opgenomen, niemand erom zou hebben gelachen; er geen vuiltje aan de lucht zou zijn, het de normaalste zaak van de wereld geweest zou zijn.

Een bericht op een antwoordapparaat in het Sranantongo Stel je voor?; dat is geen normale zaak, dat is lachwekkend en niet serieus. Immers voor de meeste Surinamers is het Sranantongo het expressiemiddel bij

uitstek als het gaat om luchtige zaken, jokes en andere informele gesprekken. Hoe vaak zeggen we niet dat een mop in het Sranantongo meer sjeu heeft dan een in het Nederlands.

Een taal beschouwen als expressiemiddel bij uitstek voor luchtige zaken, jokes en informele gesprekken houdt in dat je je zeer op je gemak voelt in die taal, dat je gerelaxt bent in die taal. Dat zijn positieve gevoelens jegens die taal. Aan de andere kant druk je gevoelens van minderwaardigheid voor diezelfde taal als je hem niet serieus genoeg acht om een antwoordapparaat in te spreken. Deze bewuste of onbewuste ambivalente gevoelens jegens het Sranantongo, heeft de taal waarschijnlijk te danken aan zijn geschiedenis. Een geschiedenis die bij u allen bekend is.

Correspondence to: Renata de Bies, Faculteit der Humaniora, Anton de Kom Universiteit van Suriname, Leysweg 86, Paramaribo, Suriname, Tel: 465558 ext.2499, r.debies@uvs.edu

Available on-line February 10, 2017

De meeste mensen beseffen vaak genoeg niet dat zij in feite ambivalente gevoelens koesteren jegens deze taal, waardoor zij de rol die hij speelt in onze samenleving niet goed genoeg kunnen onderkennen. Ik wil dit vanavond aan de hand van drie stellingen met u bediscussiëren.

- 1) Is het u opgevallen dat het Sranantongo aan de ene kant de status van lingua franca (algemene contacttaal) toebedeeld krijgt, en aan de andere kant slechts wordt beschouwd als de groepstaal (moedertaal) van de nazaten van de tot slaaf gemaakte Afrikanen in Suriname.
- 2) Is het u opgevallen dat sprekers, in het bijzonder geïnterviewden op de radio vaak tijdens een gesprek in het Nederlands hele stukken Sranantongo inlassen (codeverwisseling). Niemand kijkt hiervan op. We hebben het doorgaans niet eens door.

- 3) Is het u opgevallen dat vele Surinamers, ongeacht hun etnische achtergrond schelden in het Sranantongo. Dit is een normale zaak, het valt vermoedelijk niet eens op.

STELLING 1

Sranantongo lingua franca.

Het sociale leven in Suriname wordt gedomineerd door het Nederlands en het Sranantongo. De twee talen die haast een ieder spreekt. Interetnisch contact komt veelal tot stand door deze twee talen. (De Bies 2008)

Al vroeg in zijn bestaansgeschiedenis, verwerft het Sranantongo de functie van lingua franca, als het in de kolonie Suriname interetnisch contact op “informeel” niveau tot stand brengt. Deze functie heeft de taal nog steeds, en als zodanig is het de taal die je overal hoort: op straat, op de markt in de chinezewinkel, enz.

Onderzoek (De Bies, februari 2012) onder 397 informanten (zie fig.1) op VOS- niveau in en buiten Paramaribo, en Nickerie levert de volgende resultaten op voor beheersing van het Sranantongo.

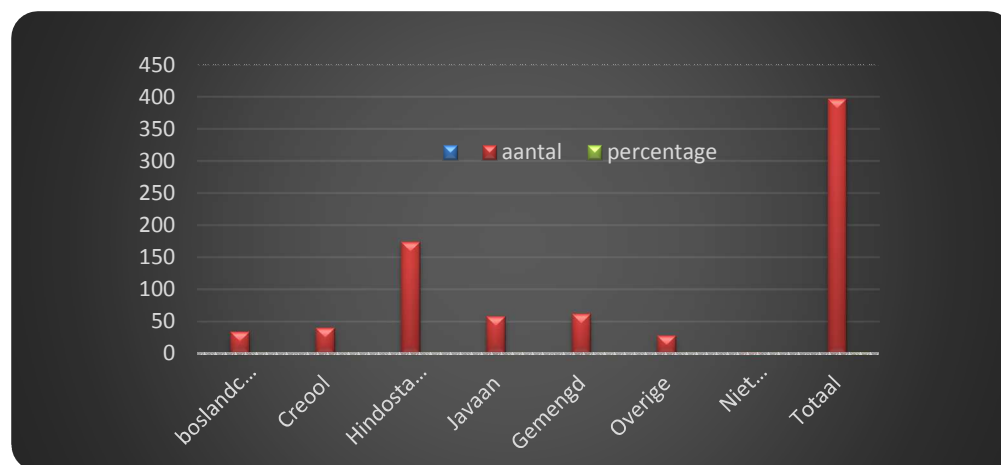

Fig 1. Populatie onderzoek 2012

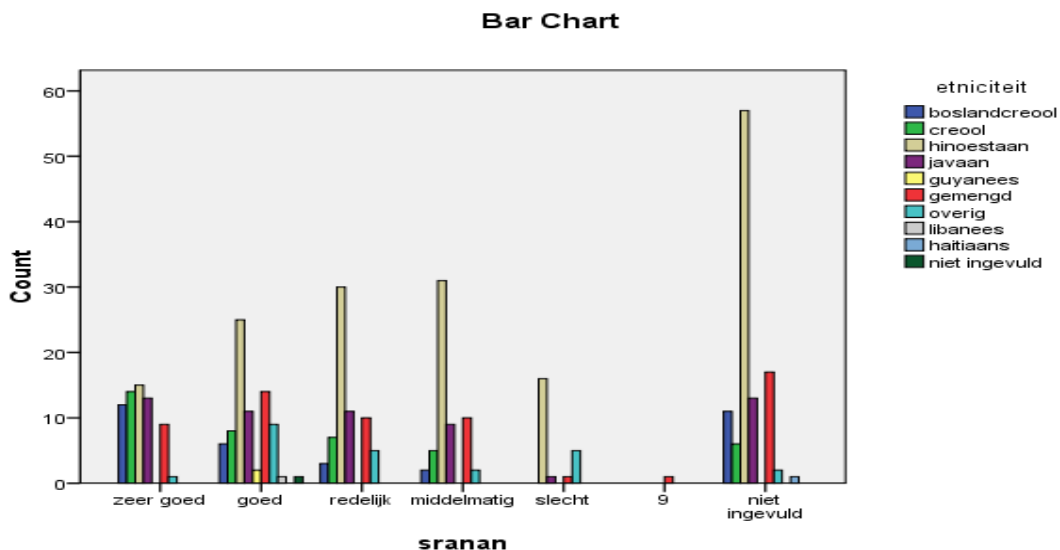

Fig 2. Beheersing Sranantongo en etniciteit

De scores zijn vrij evenwichtig verdeeld (fig.2); de percentages voor zeer goed (16.1%), goed (16.1 %), redelijk (16.6 %) en middelmatig(14.9 %) schommelen globaal genomen tussen 14 en 16 %, terwijl een kleiner percentage (5.8 %) beweert slecht Sranantongo te beheersen. Alle respondenten spreken in meer of mindere mate Sranantongo. Zelfs de Haïtiaanse immigranten spreken de taal. Is het u ook opgevallen dat immigranten zich in onze maatschappij kunnen handhaven met en door het Sranantongo. De vele nieuwe Chinezen doen het ermee, maar ook de Brazilianen spreken Sranantongo, ondanks het feit dat de Surinamer zeer gastvrij is en zijn uiterste best doet om ze in hun eigen taal te bedienen.

Bij een onderzoek gehouden in Paramaribo Noord in 2002 werd aan 68 buurtbewoners gevraagd welke talen Brazilianen zouden moeten leren. Vierenveertig (44) procent van de ondervraagden vond dat het ging om Nederlands en Sranantongo, terwijl 11.8% vond dat Brazilianen alleen Sranantongo zouden moeten leren. Slechts 1.5% van de ondervraagden was van mening dat ze ook andere talen in Surinaamse talen zouden moeten leren.

In 2006 werd onder 160 ondernemingen van nieuwe Chinezen onderzoek gedaan. Aan hen werd gevraagd of ze Sranantongo spraken. Twee-en veertig procent van de ondervraagden sprak Sranantongo, terwijl slechts 8% beweerde Nederlands te spreken.

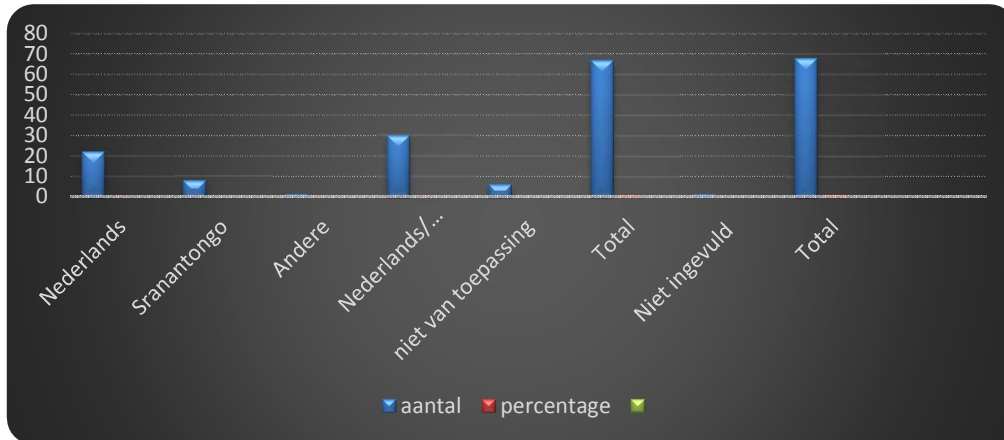

Fig 3. Welke talen moeten Brazilianen leren

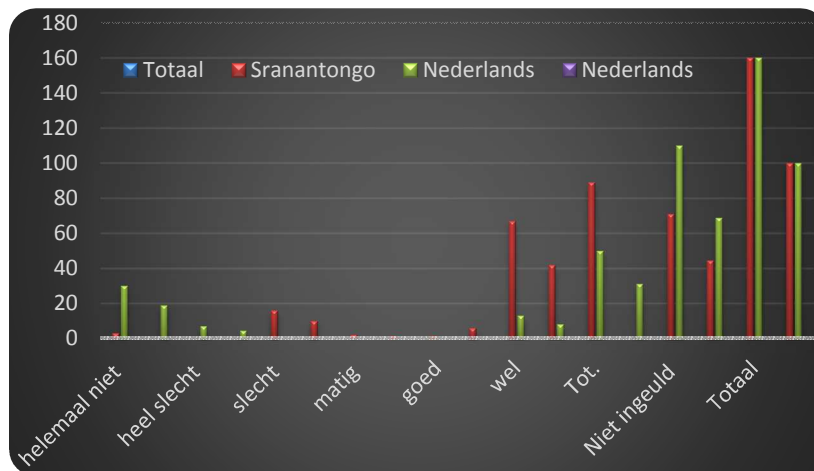

Fig 4. Beheersing Nederlands en Sranantongo nieuwe Chinezen

Sranantongo taal van de zwarte Surinamer

Wanneer het mensen te pas komt, dan is het Sranantongo niet meer lingua franca, maar slechts de taal van de Afro-Surinamer. Deze opportunistische houding zou het gevolg kunnen zijn van de geschiedenis van de taal. De talen van de nakomelingen van tot slaaf gemaakte Afrikanen in Suriname zijn twee keer gedurende hun geschiedenis in Suriname bedreigd en aangevallen. De eerste keer was er sprake van complete taalverlies en verwerving van een nieuwe taal ontstaan in Suriname (De Bies 2011), en waarvan men niet weet of de tot slaaf gemaakte

mensen die taal beschouwden als een nieuwe of als een voortzetting van hun eigen moedertaal die ze hadden meegenomen uit Afrika (Eersel 2002).

De tweede keer ging het om een taalvervangingsproces dat niet zonder succes was opgelegd aan de bevolking. Het Nederlands zou het Sranantongo moeten vervangen in de kolonie Suriname. De doeltaal Nederlands is er niet volledig in geslaagd om de brontaal Sranantongo te vervangen. Aan de ene kant heeft de oplegging van het Nederlands de domeinen van gebruik van het Sranantongo doen afnemen, maar aan de andere kant heeft het

Sranantongo het Nederlands zwaar beïnvloed; op een zodanige manier dat er zelf overblijfsels van lexicale elementen uit Afrikaanse talen voorkomen in het huidige Surinaams-Nederlands.

Het Sranan wordt dus door zijn geschiedenis vaak vereenzelvd met de zwarte mens in Suriname. De taal wordt dan veelal door de Creool zelf, en ook door niet-Creolen beschouwd als moedertaal van de Creolen.

STELLING 2

Rol Sranantongo

Als de parlementariër Asaf in 1989 zijn spreekbeurt in het Parlement in het Sranantongo begint, wordt hij afgehamerd door de toenmalige voorzitter die zegt dat er in het parlement Nederlands gesproken moet worden (De Bies 1990). Als de parlementariër een Nederlandse tekst had geproduceerd, waarin er ook stukken in het Sranantongo voorkwamen, zoals dat nu vaak gebeurt, was het misschien minder opvallend geweest.

Als de tekst dus codeverwisseling vertoonde, was misschien niemand erover gevallen. Met codeverwisseling bedoel ik niet dat hij hier en daar een Sranantongo woord gebruikt, waarvoor er geen Nederlandse term voorhanden is; zoals *sôro* m.b.t. een sinaasappel schillen. Voor een duidelijkere omschrijving van codeverwisseling citeer ik uit de inleiding van het WSBN als volgt:

Codeverwisseling in het Nederlands in Suriname behelst vaak frasen die tussen in een uiting in het Nederlands gegooid worden. Frasen waarvoor er vaak wel een vertaalequivalent in het AN-deel van het SN bestaat (WSBN 2008:xvii)

Ik heb codeverwisseling op de radio, in het Parlement geconstateerd. Eersel heeft het ook geconstateerd. Ik citeer daarom met instemming de observatie van Hein Eersel:

Op de landskantoren komt veel codewisseling voor, zowel bij ambtenaren onderling als in hun contact met de burgers. [...]. Maar toch laat de voorzitter van De Nationale Assemblée niet altijd toe dat een niet-Nederlands woord door de volksvertegenwoordigers wordt gehanteerd. [...]. Meestal wordt codewisseling in het parlement nauwelijks opgemerkt (Eersel)

Code verwisseling ben ik voorts tegengekomen in leesboekjes van de lagere school van Suriname. Codewisseling komt voor in de lesjes. Dit is de Surinaamse realiteit. Ik verwijs naar *Van hier en daar en overal* deel 12: 36 waar een oude meneer Baas Bert vertelt:

Op een keer zag Nello een grote slang. Die had zich om een dikke tak geslingerd. "Bert luku bun. Takru pa "Nello stapte heel langzaam achteruit. En je opa Tjali, man, a man dati ben reageer snel, a kaka en gon direct." Nel skoifi. Mi e go sut a beest. Lothar wat ik je nu ga vertellen is geen mop. Ook geen leugen. Je grootvader haalde over en het schot ging af.

In dit citaat is de indirecte rede de oorzaak van codeverwisseling; de verteller rapporteert wat er gezegd is. Romaine (1995:162) beweert dat in teksten: "often the speech of another person which is reported in a conversation will be in a different language."

Codeverwisseling tussen Surinaams-Nederlands en Sranantongo is geconstateerd in Suriname, maar de oorzaak ervan is nog niet beschreven. Onderzoek zal moeten uitwijzen of de spreker met de verwisseling naar het Sranantongo bewust of onbewust wil benadrukken, en of verduidelijken wat hij/zij zegt, of dat de spreker van code verwisselt wanneer hij/zij geëmotioneerd is, of raakt tijdens het gesprek.

Het onderzoek zal verder ook andere functies van deze codeverwisseling aan het licht moeten brengen.

Feit is dat het Nederlands in Suriname hand in hand gaat met het Sranantongo! Is dat u ook opgevallen? Is het u verder ook nog opgevallen dat het Sranantongo als het versluierd is door het Nederlands in codeverwisseling als zeer normaal beschouwd wordt? Dan valt het niet op, dan wordt het door iedereen als normaal geaccepteerd, en niet als luchtig en grappig beschouwd.

STELLING 3

Sranantongo scheldtaal expressie-middel basale emoties

Wanneer een spreker woedend is, zoekt hij woorden om zijn frustraties en andere emoties mee uit te drukken. Hiervoor heeft hij in zijn haar taal scheldwoorden en vervloekingen, die meestal uitgesproken worden als reactie op een noodsituatie. Is het u opgevallen dat je in noodsituaties meestal je moedertaal gebruikt?

De moedertaal wordt door velen de functie van expressiemiddel voor basale emoties toegeschreven. “Mensen huilen, fluisteren of schreeuwen in hun moedertaal bij basale emoties als verdriet, liefde, kwaadheid of in noodsituaties” (Reinoud van den Berkhof 2010; <http://www.Antilliaans-dagblad.com/-nl/opinie/1439>).

Is het u verder ook nog opgevallen dat de meeste Surinamers, ongeacht hun etnische afkomst schelden in het Sranantongo? Heeft u weleens meegemaakt dat twee Sarnami sprekers elkaar allerlei ma's geven en hun “mai en de boer” ongemoeid laten. Deze opmerking geldt ook voor Javaanse Surinamers die zeker ook over scheldterminologie in het Surinaams-Javaans zullen beschikken (cf. resultaten onderzoek 2015 in laatste sectie van dit artikel).

Onderzoek

In 2008 zijn studenten op pad gestuurd om de taalsituatie in Groot Paramaribo te onderzoeken. Het onderzoek is 10 ressorten in Paramaribo verricht, en de leeftijd van de respondenten varieerde tussen 25 en 60 jaar.

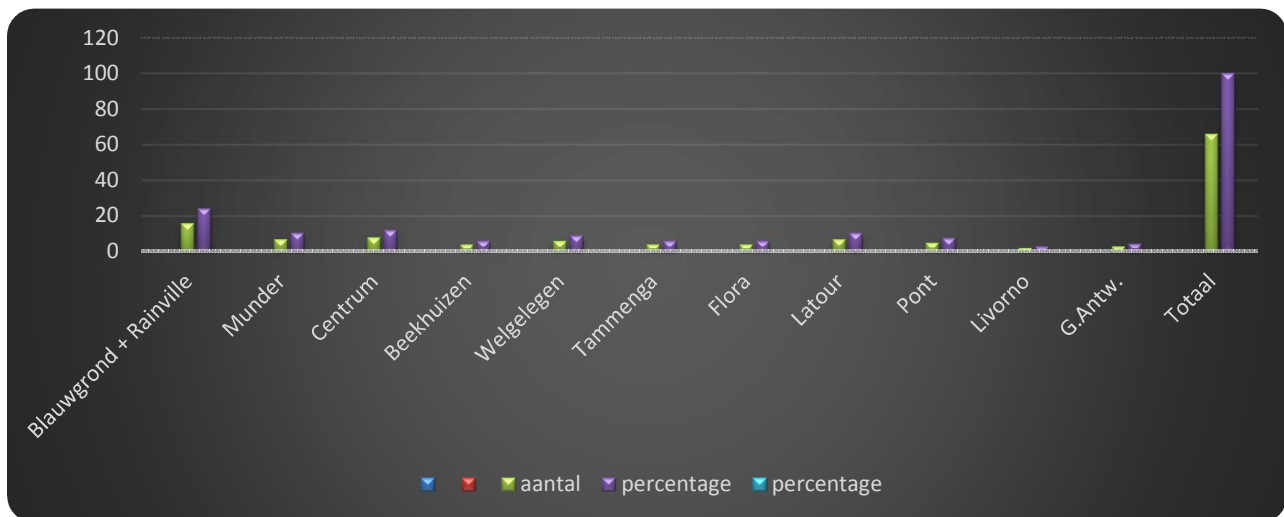

Fig 6. Ressorten onderzoek Paramaribo 2008

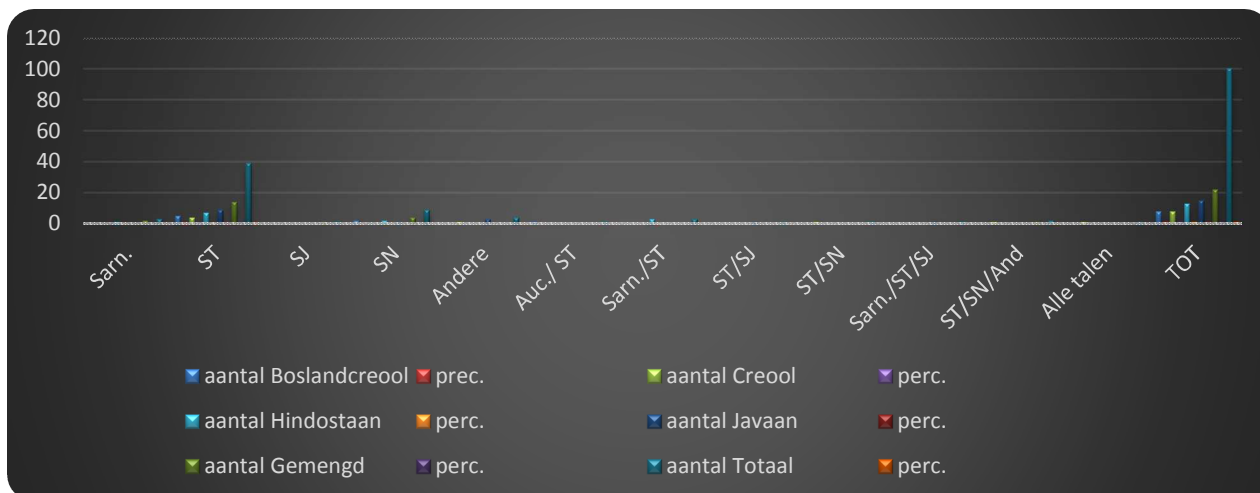

Fig 7. Etniciteit en scheldtaal

Uit het onderzoek blijkt dat het Sranantongo het hoogste scoort als scheldtaal bij alle etnische groepen :63% bij de Boslandcreoolse respondenten (5 van de 8); 50% bij de Creoolse respondenten (4 van de 8); 54% (7 van de 13) bij de Hindostaanse

respondenten, 60% (9 van de 13) bij de Javaanse respondenten , en 59% van alle respondenten(39 van de 66). Let op dat slechts 7.7.% van de Hindostaanse informanten (1 van de 7)in het Sarnami uitscheldt.

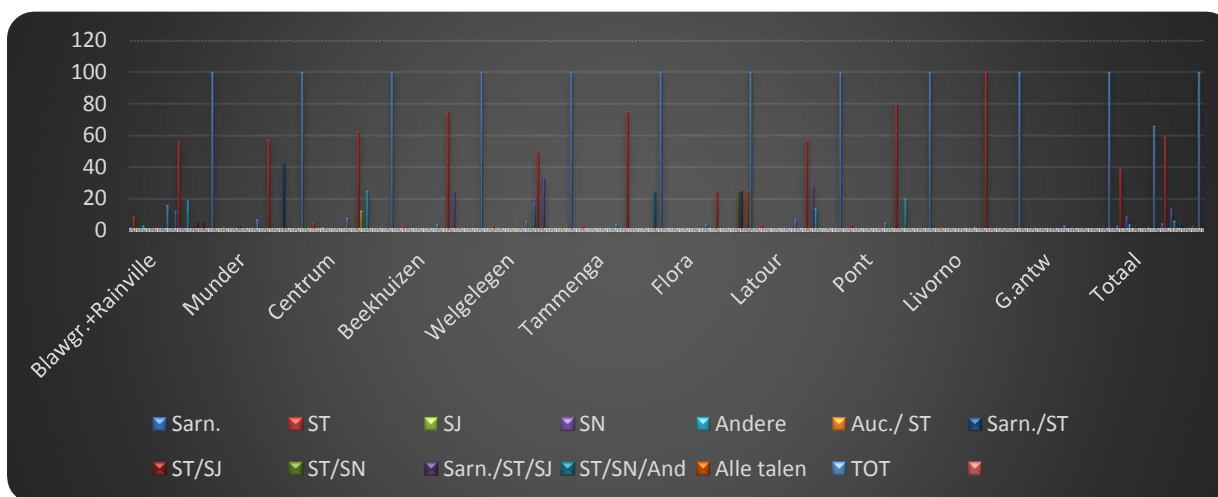

Fig 8. Ressort en scheldtaal

Als we de resultaten per ressort bekijken (fig.8), dan zien we dat het Sranantongo ook hier weer het hoogste scoort. 9 van de 16 ondervraagden (56 %)in het ressort beweert in het Sranantongo te schelden; in het ressort Munder gaat het om 4 (57.1%)van de 7 ondervraagden. In het Centrum ressort geven 5 van de 8 ondervraagden (62.5%) aan dat ze

schelden in het Sranantongo; in het ressort Beekhuizen doet 75% (3van de 4 ondervraagden) het ook; in Welgelegen scheldt de helft van de ondervraagden(3= 50%) in het Sranantongo. Het Sranantongo scoort als scheldtaal achtereenvolgens in het ressort

Tammega 75% (3 van de 4 ondervraagden), in het ressort Latour 57.1% (4 van de 7

Tabel 1a.

SCHELDTAAL	
Aucaans	6=1.5%
Engels	21=5.3%
Sarnami	16=4%
SN	94=23.7%
ST	91=22.9%
Scheldt niet	8=2%
Niet ingevuld	159=40.1%

ondervraagden), in het ressort Pont 57.1% (4 van de 7 ondervraagden), en in het ressort Livorno 100% (met 2 ondervraagden). Opvallend is dat slechts 1 van de 4 ondervraagden (25%) in het ressort Flora beweert in het Sranantongo te schelden. Vanwege deze uitkomst en het geringe aantal ondervraagden, zou enige analyse gebaseerd op deze cijfers voorbarig zijn. Verder onderzoek is vereist om uitspraken te kunnen doen.

Moedertaal en scheldtaal

In een onderzoek naar moedertalen in Suriname (februari 2012) werd ook aan de informanten die allen VOS-leerlingen gevraagd naar de taal waarin ze uitschelden. Ook dit onderzoek onder de jeugdigen wijst uit dat het Sranantongo een geliefde scheldtaal is. Ik citeer voor de resultaten uit de ongepubliceerde lezing *Moedertalen Multilinguale setting Suriname* (De Bies 2012).

Er zijn theorieën die aangeven dat basale emoties meestal in de moedertaal worden

uitgedrukt. In het enquêteformulier is er een concrete situatie beschreven die meestal boosheid oproept, en waarbij Surinamers elkaar vaak uitschelden. Enkele informanten hebben deze vraag niet ingevuld. Dit is hier ook aangegeven in tabel 1b waar de niet ingevulde antwoorden zijn afgetrokken.

Tabel 1b.

SCHELDTAAL (TOT 230)	
Aucaans	6=2.6%
Engels	21=9.1%
Sarnami	16=7%
SN	94=40.9%
ST	91=39.6%
Scheldt niet	8=3.5%

Het valt op dat ook hier het Surinaams-Nederlands prominent aanwezig is, maar wat nog opvallender is, is dat het Sranantongo hier, vergeleken met alle andere tabellen (resultaten onderzoek 2012), haar hoogste scores haalt. In sommige kolommen overtreft het Sranantongo het Surinaams-Nederlands. Fig. 9 laat zien dat alle ondervraagde rassen ook uitschelden in het Sranantongo.

In 2015 werd er onder 720 Surinaamse-Javanen onderzoek verricht in de districten Paramaribo, (193 informanten =26.8%); Wanica (201 informanten = 27.9%); Commewijne (152 informanten = 21.1%); en Saramacca (174 informanten = 24.2%). De informanten betrokken bij dit onderzoek zijn verdeeld in 3 leeftijdsgroepen: I (16-40 jaar) = 412 informanten = 57.2%; II (41-65jaar) =255 informanten = 35.4% ; III (65+) 53 informanten = 7.4%.

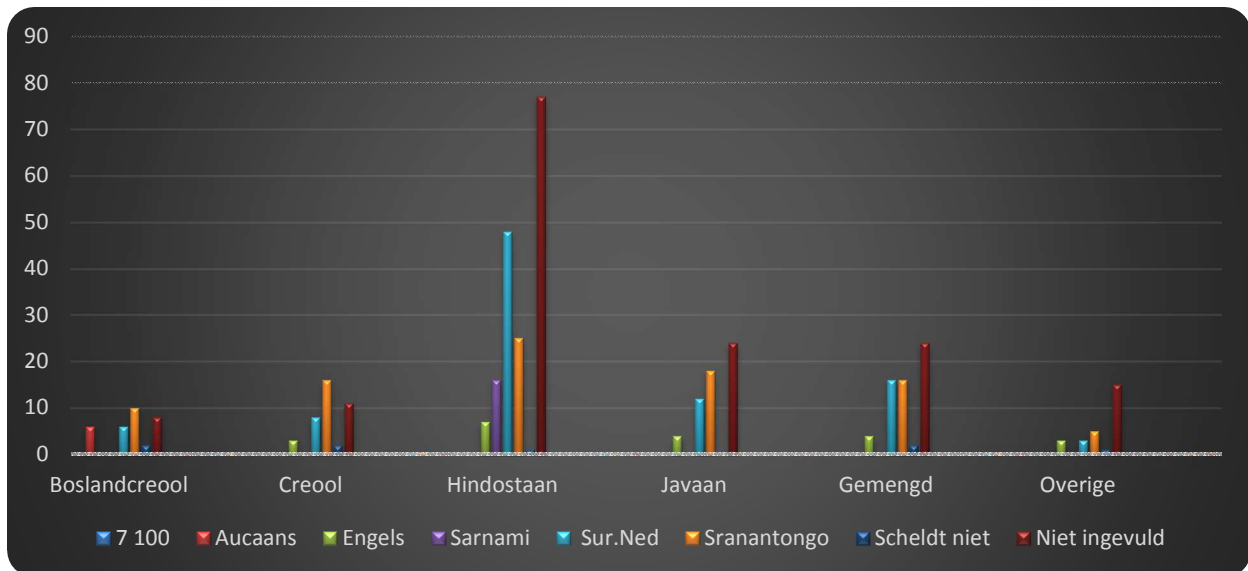

Fig 9. Etniciteit en scheldtaal

De nog te publiceren bevindingen tonen aan dat van alle 720 informanten 658 beweren uit te schelden. De antwoorden waren divers. Er waren informanten bij beweerden in meerdere talen uit te schelden, maar het overgrote deel (426) van de 658 informanten (64,7%) gaf aan in een taal uit te schelden. Aangezien het onderzoek exclusief Javaans is, en dus aangenomen zou mogen kunnen worden dat het Surinaams-Javaans een rol zou spelen bij emoties, wordt hier slechts ingezoomd op de resultaten van het Nederlands, Sranantongo, en het Surinaams-Javaans.

Van de 658 informanten beweert 42,7% (281 informanten) uit te schelden in het Sranan-

tongo, terwijl het Surinaams-Javaans 11,9% scoort (78 informanten), en het Surinaams-Nederlands scheldtaal is van 10,2% (67) informanten. Van de 426 informanten die slechts in een taal uitschelden doet 61,6% (261 van 426) dan in het Sranantongo, en slechts 18,3% in het Surinaams-Javaans, terwijl 15,7% beweert in het Surinaams-Nederlands te schelden.

In tabel 2a wordt aangegeven de relatie tussen uitscheldtaal en leeftijd; ook hier weer slechts de talen hierboven genoemd, waarbij SJ = Surinaams-Javaans; SN=Surinaams-Nederlands; en ST Sranantongo. LG=leeftijdsgroep

Tabel 2a

Leeftijd en uitscheldtaal			
LG	I	II	III
ST	49.4%	38%	10.4%
SN	12.9%	6.3%	6.3%
SJ	3.6%	15.8%	60.4%

Deze tabel laat zien de jeugd het meeste uitscheldt in het Sranantongo, terwijl de ouderen meer uitschelden in het Surinaams-Javaans. Dit resultaat strookt met de andere bevindingen van het onderzoek die aantonen dat het Surinaams-Javaans bedreigd dreigt te geraken, en dat het aantal moedertaalsprekers afneemt.

Tabel 2b geeft een overzicht van de scheldtaal van de Javaanse inwoners van de districten waar het onderzoek verricht werd. Parbo staat voor Paramaribo; Wan voor Wanica; Com voor Com-mewijne; en Sar voor Saramacca.

Tabel 2b.

District en uitscheldtaal				
	Parbo.	Wan.	Com.	Sar.
ST	37.4%	40.3%	39.3%	54.6%
SN	11.5%	7.7%	9.8%	11.8%
SJ	8.2%	8.8%	24.5%	7.9%

Deze tabel geeft aan dat het Sranantongo in alle districten van onderzoek het hoogste scoort als enige uitscheldtaal. Zelfs in Commewijne het district dat na Paramaribo de meeste Javanen telt, en waar het Surinaams-Javaans nog het meeste schijnt te leven is het percentage informanten dat in het Sranantongo uitscheldt vrij hoog.

De vraag die uit deze onderzoeken rijst, is: "is de functie scheldtaal ook een van de functies van het ST?" Het voorlopige onderzoek wijst uit dat dit wel degelijk het geval is. De oorzaak en interpretatie ervan is nog niet onderzocht en beschreven. Ik geef u hier enkele punten der overdenking

Schelden is lelijk taalgebruik. Zou men misschien schelden in het Sranan, omdat men onbewust of bewust de taal wel goed genoeg acht hiervoor? Voor niet-Sranantongo moedertaalsprekers zou de terminologie in het Sranantongo misschien een lagere taboewaarde hebben dan die in etnische groepstaal.

Van Sterkenburg (1997:55) schrijft er zo over: "Vloeken uit een andere taal hebben over het algemeen een lagere taboewaarde dan de moedertaalvarianten." Mocht dit het geval zijn dan wordt het Sranantongo zijn lingua-franca status ontnomen, en blijft slechts de groepstaalstatus over.

Scheldwoorden of expletieven zouden net als spreekwoorden en interjecties beschouwd kunnen worden als een soort "prefabwoordenschat", woorden die kant-en-klaar zijn om in een situatie te passen. Het gebruik van prefabwoordenschat zou kunnen duiden op kennis van de taal die toegeschreven kan worden aan insiders van de betreffende taal, het resultaat van de lingua-franca status van de taal. Iedereen kent en begrijpt ook door deze status het repertoire in het Sranantongo. Aan de andere kant kan ook gesteld worden dat het gebruik van expletieven, "net als alle andere vormen van emoties, een reactie is op een noodsituatie" (Van Sterkenburg 1997:13, met verwijzing naar Frijda 1993). In noodsituaties is de mens meestal geneigd zijn moedertaal te gebruiken. Schrijven dan al die mensen die schelden in het Sranantongo de taal dan ook een van de moedertaalfuncties toe?

Uit het gehele betoog heen is getracht aan te geven dat het Sranantongo een zeer belangrijke rol speelt in de Surinaamse maatschappij, en dat deze rol bewust of onbewust niet genoeg wordt onderkend. Als men zich terdege bewust is van alle functies die het Sranantongo vervult in onze maatschappij, dan zal niemand meer lachen als ze het automatische antwoord op mijn cel in het Sranantongo horen in plaats van in het Yankee Engels.

Bibliografie

- De Bies, Renata, 2012. *Moedertalen Multilinguale setting Suriname*. Niet-gepubliceerde lezing Dag der Moedertalen 2012. Directoraat Cultuur
- Glenn Willemsse, 2011 *Taalverlies en cultureel erfgoed in Suriname en het Caraïbisch Gebied*. lezing Ninsee. Online
- , 2008. *WSBN Woordenboek van de Surinaamse Bijdrage aan het Nederlands*. Paramaribo

- ,1990. Taalproblemen in De Nationale Assemblée van Suriname). In: *Conflict*, Abla papers no.14, Brussel, 9-22
- Eersel, Christiaan H., 2002. *Taal en Mensen in de Surinaamse Samenleving* . Paramaribo.
- Romaine, Suzanne, 1995². *Bilingualism*. Oxford.
- Van Sterkenburg, P.G.J., 1997. *Vloeken Een cultuurbepaalde reactie op woede, irritatie en frustratie*. Leid